

שאלות ותשובות לסיכום מסכת מגילה

להקל להעתיק ארון ספרים למקום אחר, אם לא צריכים לעשות בו שינויים בגופו, לקוצצו וכד'. וביחוד אם רוצים להעתיקו לאותו צד שהוא שם, ע"ש ובשו"ת אמרי ישר ח"א עט. וע"ע באריכות בשו"ת רב פעלים ח"ב או"ח כז).

ט. נחלקו רב פפי ורב פפא בשם רבא, האם מותר להפוך בית הכנסת לבית מדרש אף לא בימה"ד לביכה"נ, או להפך. אמר רב אחא: מסתבר כרב פפי, שכן אמר רבי יהושע בן לוי: בית הכנסת מותר לעשותו בית המדרש.

א. אף על פי שרבי יוחנן חולק, הלכה כרבי"ל כנגד רבי יוחנן (עפ"י תוס' ועוד).
ב. כשם שבני העיר מוכרים בית הכנסת, כמו כן יכולים למכור בית המדרש [ואף לשיטות האומרים שתשמישי קדושה אי אפשר למכור להפקיע קדושתן] (עפ"י אבני נזר או"ח לד; שבט הלוי ח"ו כד).

דין בתי ירושלים לטומאת נגעים, והאם נתחלקה ירושלים לשבטים – ביזמא יב.

דף כז

מב. א. מתי מותר למכור ספר תורה? מהו למכור ספר תורה ישן כדי ליקח בו חדש?
ב. מהם דיני הנחת ספרים זה על גבי זה, בספרי תורה, חומשים, נביאים וכתובים?
ג. גבו כסף לקנות דברי קדושה והותירו, או שמכרו כדי לקנות והותירו – מה דין המותר?
ד. יחיד או ציבור שהלכו לעיר אחרת ופסקו עליהם צדקה – מה דינם?
ה. האם מותר למכור דברי קדושה של רבים ליחיד, ושל עיר גדולה לעיר קטנה?
ו. האם מותר למכור דברי קדושה ממכר עולם? האם מותר למכור בית הכנסת לעשות בו שימושים מבוזים?
ז. האם מותר להשתין מים בד' אמות של תפילה?

א. אין מוכרים ספר תורה אלא ללמוד תורה ולישא אשה. לא ימכור אדם ספר תורה אף על פי שאינו צריך לו. אמר רבן שמעון בן גמליאל: אפילו אין לו מה יאכל ומכר ספר תורה [או בתו] – אינו רואה סימן ברכה לעולם.

א. לא התירו למכור ספר תורה אלא לשתי מצוות אלו; לימוד תורה ונשיאת אשה, אבל לא לשאר מצוות (עפ"י תוס' ע"ז יג, ודלא כהשאלות). וגם לא לצורך פרנסה כשאין לו מה לאכול (עפ"י רמב"ם ס"ת י). ובירושלמי התירו לכדי חייו. וע' בשבט הלוי ח"ב קלג בבאור מחלוקת התלמודים בזה).
מוכרים ספר תורה לפדיון שבויים (מג"א ועוד, מובא במשנ"ב שם).

ב. אף כשכבר קיים מצות פריה ורביה, מוכרים ספר תורה כדי לישא אשה לקיום 'לשבת יצרה'. ומטעם זה מוכרים להשיא יתומה, הגם שאין האשה מצווה בפריה ורביה (עפ"י בית שמואל א סק"ב; מגן אברהם קנ"ט ומשנ"ב שם ס"ק כד). ויש אומרים שמוכרים גם בשביל האיסור שלא לשהות בלא אשה משום הרהור (ע' חלקת מחוקק א סק"י).

ג. ספר תורה של יחיד, נחלקו הפוסקים אם יכול למכור ולהוציא דמיו לחולין, אם לאו (ע' או"ח קנג, י). ודאי אין להורות לכתחילה למכרו [שלא בשביל לימוד תורה וכו'] אולם אין למחות ביד המיקל, כי לפי הנראה לא הכריעו בזה הפוסקים וספק דרבנן להקל (עפ"י אחיעזר ח"ג עט, ב. ולכאורה משמע שם שמדינא מותר משום סד"ר לקולא, וצ"ע. ובשבט הלוי ח"ו קצ) כתב שיש להקל למכור לצורך גדול).

קנט

קנה מלכתחילה ס"ת בשביל למכרו, או שקיבלו בחוב – מותר לכו"ע למכרו (פוסקים שם).
המגן-אברהם מצדד שאם נתנו לרבים לקרוא בו, אסור למכרו לדברי הכל, גם אם לא הקדישו
ממש, והעולם נוהגים היתר וצ"ל שסומכים שכיון שנהגו כן, כאילו התנו מלכתחילה שיוכלו
למכור (עפ"י משנ"ב קנג, סא-סב).

ד. גם ספרים הנדפסים שאין בהם קדושת ספר תורה, כיון שמצוה לכתוב ולקנות ספרי תנ"ך
גמרא ופירושיהם, אין למכרם אם לא ללמוד תורה ולישא אשה (עפ"י הרא"ש ריש הלכות ספר
תורה). ופשוט שאם יש לו ספרים אחרים כיוצא בהם – מותר למכור, כי איסור מכירתם אינו
משום קדושה אלא משום שלא יתבטל מלימודם (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ד עב).

נסתפקו בגמרא האם מותר למכור ספר תורה ישן כדי ליקח ספר חדש. ומבואר בגמרא שאם הספר החדש
אינו מוכן אצל הסופר – ודאי אסור, שחוששים לפשיעה והתרשלות, שמה לבסוף לא יקנו, אבל כשהספר
מוכן אצל הסופר ואין חשש לפשיעה נסתפקו אם מותר אם לאו.

עברו ומכרו ספר תורה – יקחו בדמיו ספר תורה אחר, ולא יקחו בו כל דבר אחר שקדושתו קלה ממנו.

א. הש"ך (יו"ד ער סק"ג) פסק לאסור למכור ישן בשביל ליקח חדש משום שהיא בעיא דלא אפשטא
[ואעפ"י שזהו איסור דרבנן, משום כבוד התורה יש להחמיר. אגרות משה]. והלבוש והט"ז הקלו כשאין
חשש פשיעותא. ולמעשה יש להחמיר (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ג קיג).

ב. מותר למכור ספרי תורה פסולים כדי לקבל בדמיהם ספר תורה כשר (אגרות משה יו"ד ח"ג קיג).

ב. מניחים ספר תורה על גבי ספר תורה, ותורה על גבי חומשים, וחומשים על גבי נביאים וכתובים, אבל
לא נביאים וכתובים ע"ג חומשים ולא חומשים ע"ג תורה.

א. לדעת הרמב"ם (ספר תורה ז, יד), חומשים אין להם קדושת ספר תורה, ולדעת הרשב"א (בתשובה
ח"א קמד) חומשים העשויים בגלילה כתיקנם הרי הם כספר תורה לכל דבריהם. ולפי שיטתו
אפשר שהאיסור להניח ספרים אחרים על גבי תורה וחומשים, אינו אלא כשהם קדושים
בקדושת ספר תורה, אבל אם אינם קדושים כגון חומשים חסרים ושאנם כתובים כהלכתם
[וכל שכן בספרים המודפסים] מותר להניח עליהם נביאים וכתובים (עפ"י שיעורי ר' שמואל ב"ב
יג. וכן נקט להלכה בערוך השלחן יו"ד רפב, כב).

ב. הנחת כתובים על נביאים – כתבו התוס' והר"ן להתיר [שלא כגרסה המובאת ברבנו בחיי –
ויקרא ח, ח].

ג. להלכה מותר לדבק תורה עם נביאים וכתובים בכריכה אחת, אעפ"י שאי אפשר שהנביאים
וכתובים לא יהיו ממעל לתורה, שכל שהוא בכרך אחד אינו גנאי (עפ"י בבא בתרא יג: ובתוס').
ואין קורין קריאת התורה בספר כזה בציבור, ולדעת הרמב"ם (ספר תורה ז, טז) אין קדושתו כקדושת ספר תורה.
ד. אף על הספרים הנדפסים שאין בהם קדושת ספר, אין להניח עליהם דברים אחרים או ליתן
בתוך הדפים. ואולם דפים שמיעדם לכתובת דברי תורה, מותר להניחם בין דפי הספר (כן משמע
בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד עב. ומשמע מדבריו שגם חפצים שאינם ספרים אסור להניחם ע"ג ספר. וכן שמעתי
מהגר"מ אליהו שליט"א [ולו"ד היה מקום לומר שאין בזה גנאי כמו בספרים, כענין דלאו מינה לא מחריב בה]).

ג. אמר רבא: גבו מעות לצורך ספר תורה וקנו והותירו – מותר להשתמש במותר לקדושה קלה ממה שגבו,
אבל מכרו דבר שבקדושה כדי לקנות בדמים דבר שקדושתו חמורה, והותירו – אסור להשתמש במותר
אלא לדבר שקדושתו חמורה, מלבד אם התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, שאז מותר להשתמש
בדמים לכל דבר, אפילו לפרש העיר.

ד. אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר: בני העיר (כולם או רובם). ויש אומרים: אף עשרה אנשים. ע' מאירי ורדב"ז שהלכו לעיר אחרת ופסקו עליהם צדקה – נותנים לגבאי העיר, וכשהם באים לעירם, מביאים אותה עמהם ומפרנסים בה עניי עירם. יחיד שהלך לעיר אחרת ופסקו עליו צדקה – תנתן לעניי אותה העיר. ואם יש באותה עיר חבר-עיר (רש"י: תלמיד חכם המתעסק בצרכי צבור. ראב"ה: גבאי צדקה) – בכל אופן תינתן לחבר-עיר ואינה חוזרת אליהם כשהחזירים למקומם, וכל שכן כשיש שם גבאי שעניי שתי העיירות סומכים עליו.

ה. אין מוכרים של רבים ליחיד מפני שמורידים אותו מקדושתו. דברי רבי מאיר. אמרו לו אם כן אף לא מעיר גדולה לעיר קטנה [שהרי 'ברוב עם הדרת מלך'. ורבי מאיר סובר שבזה אין לחוש, כי מעיקרא קדושה ועתה קדושה, משא"כ מרבים ליחיד] – אלא אין לחוש ומותר אף ליחיד (עפ"י רש"י).

א. כן היא דעת הפוסקים שמותר למכור מרבים ליחיד ובתנאי שיהא דבר אחר שתחול עליו הקדושה או כאשר הדבר יישאר בקדושתו. וכן להשאיל באופן זה מותר משל רבים ליחיד (ע' מגן אברהם קנג ס"ק כו; ט"ז שם סק"ו; דובב מישרים ח"א סוס"י לו).

ב. אסור ליתן במתנה ספר תורה של רבים ליחיד או ליחידים (עפ"י דובב מישרים ח"ב סוס"י כא). מותר ליתן ספר תורה בהסכמת ראשי הקהל, כאשר בדעת המקבל ליתן את הספר לקהילה אחרת (עפ"י שו"ת שארית שמחה ג).

ו. לדברי רבי מאיר, אין מוכרים בית הכנסת אלא על תנאי שאם ירצו יחזירוהו. וחכמים אומרים: מוכרים אותו ממכר עולם, חוץ מארבעה דברים; למרחץ ולבורסקי לטבילה ולבית המים. רבי יהודה אומר: מוכרים אותו לשם חצר והלוקח מה שירצה יעשה (אף אותם ארבעה דברים).

א. הלכה כחכמים. וכתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א נא, א) שהיות ולא נפסק במפורש בגמרא הלכה כחכמים אלא שנוקטים כן משום שהלכה כרבים כנגד היחיד, יש להקל בשעת הדחק [כגון לצורך בניית מקוה טהרה הדרוש באותו מקום] כרבי יהודה (ועע"ש).

ב. לדעת הרמב"ם (תפלה יא, יז) והרא"ש, כשמוכרים על ידי שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר – מותר אף לארבעה דברים אלו. וכן פסק השלחן-ערוך (קנג, ט). אבל יש מהראשונים שאוסרים (ראב"ד, וכן החזיק בדעתו בתשב"ץ ח"ב קע ועוד). וכתב בבאור הלכה (שם) שמסתבר להחמיר. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב מה) אם לא במקום הפסד גדול, שיש לסמוך על המקלים (וע' גם בשו"ת שבט הלוי ח"ח לא), שמעיקר הדין מותר אלא שלמעשה ישתדלו שלא למכור לדבר מגונה. ואם הקונה סתרו לגמרי לאחר שיצא לחול ובונה מבנה אחר במקומו – אין חשש בדבר).

ג. מכירת בית כנסת לעשות שם בית תפילה – ודאי הוא בזיון גדול כארבעה דברים הללו ויותר. ונראה שיש לאסור בזה לכולי עלמא אף בשבעה טובי העיר ובמעמד אנשי העיר (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ב מה, ע"ש). ובמקום אחר נראה מדבריו שאם אין לציבור צורך בדמים לבניית בית הכנסת ולכל דבר שבקדושה, יכולים למכור את בית הכנסת לכל דבר, אף לעשות בו בית תפילה (ע"ש בח"ג כז).

ז. אמר רב יהודה אמר שמואל: מותר לאדם להשתין מים בתוך ד' אמות של תפילה [שלא נתקדש המקום אם לא שייחזרוהו לתפילה, כבית הכנסת]. אבל צריך לשהות כדי הילוך ד' אמות, שכל ד' אמות תפלתו סדורה בפיו ושפתיו עדיין רוחשות. [וכן המשתין, צריך לשהות כדי הילוך ד' אמות משום ניצוצות. וכן צריך להרחיק ד' אמות ממי הרגלים].

[מבואר בגמרא שממדת חסידות שלא להשתין מים בתוך ד' אמות של תפלה, ואמר רבי זכאי שבזכות הנהגה זו האריך ימים. והנצי"ב כתב: דוקא ברשות שלו, אבל ברשות הרבים אין צורך אף לא ממדת חסידות].

צד אחד ברבית - ע' ב"מ סה.

דפים כז - כח

מג. אלו הנהגות טובות נמנו בסוגיא שבזכותן האריכו חכמים ימים?

שאלו תלמידיו את רבי זכאי, במה הארכת ימים? אמר להם: מימי לא השתנתי מים בתוך ד' אמות של תפלה, ולא כניתי שם לחבירי ולא ביטלתי קידוש היום (על היין). אמא זקינה היתה לי, פעם אחת מכרה כיפה שבראשה והביאה לי קידוש היום. [תנא, כשמתה הניחה לו שלש מאות גרבי יין. כשמת הוא הניח לבניו שלשת אלפים גרבי יין. וכן מסופר על רב הונא שמישכן את אבנטו בשביל ליקח לקידוש היום]. רבי אלעזר בן שמוע אמר לתלמידיו כששאלוהו במה האריך ימים: מימי לא עשיתי קפנדריא לבית הכנסת, ולא פסעתי על ראשי עם קדוש (שההולך על גבי מסיבתן של היושבים בקרקע, נראה כפוסע על ראשיהם), ולא נשאתי כפי בלא ברכה (שהכהנים מברכים על המצוה קודם נשיאת כפיהם). רבי פרידא: מימי לא קדמני אדם לבית המדרש, ולא ברכתי לפני כהן [תלמיד חכם] (רש"י: בסעודה. ויש מפרשים: בקריאת התורה. ואפילו הכהן כפוף אליו ואינו חשוב כמותו. עת"ס), ולא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה. [רבי יצחק בשם רבי יוחנן אוסר לאכול מבהמה שלא הורמו מתנותיה כמו טבל. אבל אין הלכה כן, ומכל מקום החמיר רבי פרידא שלא מן הדין. ע"ע בשפת אמת]. רבי נחוניא בן הקנה: מימי לא נתכבדתי בקלון חברי, ולא עלתה על מטתי קללת חברי [כמו שנהג מר זוטרא, כאשר עלה על מטתו אמר מחול לו לכל מי שציערני], וותרן בממוני הייתי. רבי נחוניא הגדול: מימי לא קבלתי מתנות [וכן נהגו רבי אלעזר ורבי זירא, שמיאנו לקבל מתנות מבית הנשיא, משום וישנוא מתנת יחיה], ולא עמדתי על מדותי, וותרן בממוני הייתי. רבי יהושע בן קרחה: מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע [וכן למד רבי יוחנן לאסור מדברי אלישע ליהורם. ורבי אלעזר במשלי. רבי אלעזר אמר: המסתכל בפני רשע עיניו כהות, כמו שנגרם ליצחק אבינו משום שהסתכל בעשו הרשע].

הנצי"ב צדד שזהו איסור מדינא ולא מדת חסידות בעלמא.

ומכל מקום נראה שדוקא להסתכל בו ביותר ולהתבונן בצלמו ודמותו אסור, אבל ראייה בעלמא מותר (מגן אברהם סו"י כה).

רבי זירא: מימי לא הקפדתי בתוך ביתי, ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני, ולא הרהרתי במבואות המטונפות, ולא הלכתי ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין, ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי, ולא ששתי בתקלת חבירי, ולא קראתי לחבירי בחניכתי / בחניכתי.

דפים כח - כט

מד. א. אלו דברים אסור לעשותם בבית הכנסת משום קלות ראש וזלזול, ואלו מותרים?

ב. מה דין הנ"ל בבית הכנסת שחרב?

ג. 'ודאשתמש בתגא חלף' - כיצד?

קסב